

**«Вогонь в одезі слова»
у творчості А. Радзіховського**

В історії світової і вітчизняної культури відомі імена багатьох лікарів, митців, що уособлюють ренесансний тип особистості, в діяльності яких синтезуються знання про тілесне й духовне як категорії культури. Це Асклепій, Мікеланджело, Емпедокл, Гіппократ, Леонардо да Вінчі, Рембрандт, Ю. Котермак, Г. Сковорода, Євпраксія, А. Чехов, М. Булгаков, В. Винниченко, В. Вересаєв, М. Левицький, І. Липа та Ю. Липа, М. Амосов, В. Філатов, Ю. Щербак та ін.

Зі знаменитостями в часи Ренесансу, коли «було багато феноменальних людей, які справедливо відзначалися багатогранністю талантів», Б. Олійник урівняв і Анатолія Радзіховського – визначного хірурга, доктора медичних наук, професора, академіка, заслуженого діяча науки і техніки, члена Національних спілок художників і письменників України, заслуженого художника України. Відомий шістдесятник також зазначає: «Без сумніву, вся його багатогранна діяльність базується передусім на любові до людей, до України. Можливо, саме ці чисті духовні джерела й принесли Анатолію Павловичу заслужений успіх» [9, 5].

У творчості, як і іншій діяльності, А. Радзіховського «священні й рівновеликі взаємодіють хірургічний скальпель, пензель митця та Божий деміург – слово. Як три промені Герба України – три джерела таланту, який органічно охоплює три сфери людського буття: землі, моря і неба» [4, 412–413].

А. Радзіховський, будучи людиною, яка піднялася своїми талантами до рівня самобутнього філософа, вважає, що «мистецтво лікування є вершиною гуманітарної діяльності людини. Воно несе місію творіння добра та захисту

життя хворої людини. Це квінтесенція духовності, а також величезна відповідальність, яку ніяк не можна переоцінити» [11, 316].

Народився майбутній лікар у 1942 році на славній Черкащині у м. Тальне в багатодітній родині кадрового офіцера-артилериста Радянської армії Павла Олександровича Радзіховського й учительки молодших класів Катерини Кирилівни Дунаєнко. Мала Батьківщина – одна з найсвітліших і найтепліших сторінок у його життєписі: «Тальне, його тихі вулиці, мальовничі зелені пагорби, ліси, рясні та тінисті сади... Тут продовжилась лінія Радзіховських, мій славний рід... У пам'яті постає село Оноприївка, звідкіля родом батько, мальовничі озера навколо, багато риби, фруктів, живності. Оноприївка і Павлівка... Два відносно вільних, незакріпачених острови в світі безправ'я, веселка між ними з'єднала навіки батька і маму...» [11, 310]. Їх непорушний авторитет заклав ґрунт високого духу родини Радзіховських. Адже мамині казки «будили уяву, вчили творити та захищати добро. Вона чудово співала, писала вірші, грала на піаніно... Від неї нам, синам, передалася любов до рідного слова, до рідної землі» [11, 310–311]. Мати була дуже уважною до виявлення природніх здібностей своїх вісьмох синів, сприяла розвитку та становленню їх як сильних особистостей, прищеплювала любов до слова, пісні, людини на архетипах історичної пам'яті, на національних цінностях. Батькова настанова бути потрібним соціуму стала підґрунтям для вибору двох із синів професії лікаря. Батько й мати, ці, за поетичним визначенням В. Крищенка, «два сонця гарячих», для майбутнього лікаря, художника й письменника завжди залишаються найвищими моральними імперативами, його «спалахи болю» й «палітра почуттів» спрямовані до найближчих людей, до рідних місць дитинства.

У «Думі про батьків» А. Радзіховський з висоти часу стверджує ті духовні підвалини формування свого світогляду й філософських поглядів на життя, закладені його батьками: «Долі мої батьків були дуже спорідненими, такими їх зробив невблаганний час, щедрий на жертви тоталітаризм. В роки колективізації їх родини були розкуркулені... Це вони, мої дорогі батьки,

закладали в мені патріотичні почуття і особливе ставлення до національних традицій. У нашій домашній великій бібліотеці було чимало історичних книг, які відкривали часи давноминулі рідного народу. А скільки нам дали українські пісні! Особливо коли в хаті звучав неповторний дует – батьків густий баритон і мамине сопрано. Коли після вечері вони раптом поринали у задушевний світ, то вся довколишня природа завмирала... А ще найбільшим нашим духовним наставником був великий земляк Тарас Шевченко, багато творів якого ми з братами знали напам'ять» [11, 220].

Не випадково письменник звернувся до жанру варіацій на теми українських народних пісень («Світив місяць, світив ясний», «Було б тобі, моя рідна мати», «Зеленеє жито, зелене»), творів Т.Г. Шевченка («Ще треті півні», «Болить серце...»), в яких порушує нагальні проблеми сучасного українського села, «власних самоїдів», «виродків негідних» України, російсько-української війни, подвигу представників Небесної Сотні, ставить філософські питання – «Чом за любов злобою платять // За мир – покарою війни?» [11, 154].

Варто наголосити, що саме епоха Ренесансу утвердила постать митця-універсаліста. Є різні наукові обґрунтування синтезу різних мистецтв, зокрема живопису й поезії. Так, у своєму «Трактаті про живопис» Ченніно Ченніні наголосив на зближенні обох мистецтв, на праві живопису посідати друге місце після науки й увінчуватися поезією: «Поет, завдяки своїй науці, може вільно створювати і пов'язувати разом “так” і “ні” на свій розсуд, як йому захочеться. І цілком так само маляреві дана свобода творити фігуру, що стоїть чи сидить, напівлюдину, напівконя, як йому буде завгодно, як йому підкаже фантазія» [15, 44].

Напевне, закономірно в діяльності вченого, хірурга-практика, художника й поета комбінувалися тілесні, словесні й візуальні складники, які запрограмовані на лікування тіла, душі й духу людини у своєму полілозі.

Заслужений діяч мистецтв України, дійсний член Академії мистецтв України, професор, член Національної спілки художників України М. Криволапов та доцент Української академії мистецтв та архітектури

В. Могилевський у передмові до каталогу виставки наукових праць, графіки та живопису А. Радзіховського зазначають про цей феномен: «В сучасному українському мистецтві постать Анатолія Радзіховського є одним з небагатьох і малотипових прикладів, коли людина, не маючи за плечима вишколу професійної мистецької школи, завдяки непересічному таланту і наполегливій багаторічній праці виростає у зрілого професіонала, органічно поєднавши в собі лірика-живописця, філігранно точного ілюстратора спеціалізованих наукових видань, глибокого і багатогранного науковця та віртуозного хірурга». Суголосний до них і сам Анатолій Павлович, який зізнається: «Малювати... я став раніше, ніж говорити або щось міркувати. Потім це стало постійним заняттям» [11, 277].

Його картини створюють сагу рідним місцям Черкащини («Околиці села», «Вечір на Черкащині», «Черкащина», «У Софії Уманській», «Перший покіс»), Києву («Замок Річарда», «Софія Київська», «Київ. Ярославів Вал у сутінках», «Андріївська церква»), іншим місцям України (серія творів «Карпати»). Сповнені тонким і глибоким ліризмом натюрморти та пейзажі «Квіти», «Зима», «З полювання». Мистецтво та медицина, яка сама по собі є синтезом науки й мистецтва, тісно переплелися в картинах «Будні клініки», «Після операції», «Напружений момент», «Операція закінчилась» та ін. А. Радзіховський-художник утвердився й у портретному жанрі, де представлені образи батьків, учителів, Т. Шевченка, колег і друзів. Живописні зразки майстра вирізняються своїм колоритом, чітко завершеною композицією, екфразисною наповненістю, володінням різними техніками (олія, акварель, графіка).

Черкащани-земляки А. Туменко й М. Костецький так характеризують його мистецький дар: «Він малює як дихає. Своїми полотнами, в яких буває чарівність життя, неповторні барви України, він роздає світу запаси свого внутрішнього світла, пробуджує спогади, яких не повернеш і не докличешся. Але вони постійно живуть у душі художника і в наших душах».

Свої враження від знайомства з живописними жанрами А. Радзіховського передає В. Бойко: «Зворушує портретне зображення маленького сина митця Сашка (олія, 1967). Безперечним досягненням можна вважати серію портретів колег-медиків та науковців: великого хірурга М.І. Пирогова, професора І.І. Грекова, академіка О.О. Шалімова, хірургів А.М. Філатова, М.М. Волковича та інших (змішана техніка). Сповнені невловимої ніжності, чарівної жіночості, портрети дружини художника Лілії (пастель) та “Юлія” (акварель). Вражає втомлений, заглиблений у себе погляд хірурга, який щойно ... виграв тяжкий двобій зі смертю ... (“Після операції”, олія, 1985). А ось – з дитинства відомий кожному українцеві образ вже немолодого солдата царської армії в безрадісних казахських степах ... (“Тарас Шевченко в рекрутах”, олія, 2000). Вбирають очі по вінця виповнені тонким ліризмом пейзажі та натюрморти, а ще – овіяні солоними вітрами романтики зображення моря та картини суворої Півночі, які ще в молодості полонили його чутливу душу і принесли йому перше визнання».

Поетичний доробок видатного лікаря складають тематичні блоки: «Основи», «Пам'ятне», «Сподівання майдану», «Рефлексії». Багато в чому в унісон з поезією звучить і його проза та публіцистика. Синкретизм мислення автора простежується у тих домінантних мотивах, які звучать у кожному з тематичних розділів поезії. Так, у «Основах» письменник осмислює власне походження, національне несвідоме, яке не можна підробити; пам'ять роду; значення рідного слова в житті кожної людини, плекання його справжніми митцями; вічну й незрадливу любов до батьків; ніжне й трепетне кохання до дружини; надсилає заповіт синові і внуку, розважливо й мудро міркує й простежує долю своєї Батьківщини, сміливо й глузливо засуджує винуватців її трагічності на різних історичних етапах, порушує важливі філософські проблеми свободи особистості, вічності буття, добра-зла, пізнання Всесвіту.

Вірш «Батьківська хата» з присвятою «Землякам Тальнівчанам» засвідчує авторське плекання пам'яті роду:

Благословенна будь, святая земле,
 Де гірський Тікич плине в сині далі...
 Там жив мій рід, либонь, з трипільських літ,
 Худобу випасав і сів жито [11, 24].

Як наголошує В. Пепа, вражають роздуми поета й «судження з його уяви про всевіт у невинному плинні вічності» [10, 7]. Показовою в цьому сенсі є поезія «Посвята батькам», у якій відчувається майстерність гри словом, філософська зануреність у глибини вибору фаху, його зв'язків із національною й світовою історією й міфологією:

Відомо всім: бог сонця Ра...
 Моя соборна Батьківщина –
 Кохана ненька – Україно...
 Бо пів століття край стола
 Стояв в бахілах лікар Ра [11, 13].

У корені «Ра», що стає для поета «логотипом... з нутра», він вбачає усе найсвятіше для себе: це бог сонця, корінь Батьківщини – України, могутнього Дніпра, родинного прізвища «Радзіховський», прикрас власних картин і атласів, життєвого призначення і вічного Роду:

Тепер зізнатися пора:
 У їх синів – сини, і Роду
 Не буде вічно переводу,
 Бо в ньому корінь слова – Ра [11, 14].

Сплески генетичної пам'яті у поезії А. Радзіховського продовжують типологічний ряд творів своїх попередників – Т. Шевченка («Саул»), Лесі Українки («У пущі»), І. Франка («Мойсей») і сучасників – Б. Олійника («Ми тут жили ще до потопу»), І. Драча («Теліжинці»), В. Коломійця («Правнуки Дажбожі»), Д. Павличка («Святополк окаянний») та інших в літературі, М. Примаченко, К. Білокур – у живописі.

Як про прекрасного знавця історії, культури, медицини національної і світової, свідчать його поезії з історичними ретроспекціями, інтертекстемами («Вулиця – історії музей», «Моя доля», «Цінюю волю над усе», «Про невмируще», «Реквієм по капітану», «Русанівські сади» та ін.).

У книзі-альбомі «Спалах болю» синтезувалися поезія, графіка, живопис автора-універсаліста А. Радзіховського. Художній і графічний супровід поезії – це, на думку В. Нерубайського, «й ілюстрація, і контраст до думок і переживань, і, знову ж таки, подача свого малярського доробку Людини, Патріота, лікаря і творця» [8, 287].

Феномен міжмистецьких інтеракцій (*Doppelbegabung*), де поєднані різні виміри світу мистецтва (власне артефакт, творчий процес, екзистенції митця), вимагає також синкретизму і в методології дослідження цих явищ. З погляду психології творчості це явище є надзвичайно складним. Автори таких студій, зокрема О. Генералюк («Універсалізм Шевченка: взаємодія літератури і мистецтва» [2]), С. Маценка («Партитура роману» [5]), Н. Мочернюк («Поza контекстом. Інтермедіальні стратегії літературної творчості українських письменників-художників міжвоєння [6]) та ін., використовують напрацювання найрізноманітніших методологій (когнітивної психології, семіотичної феноменології, поетологічної інтермедіальності та ін.), адже, за визначенням М. Кодака: «Творчий процес – реалія психологічна – не надається до безпосереднього спостереження, він, говорячи мовою кібернетики, є “чорним ящиком”, про зміст і перебіг операцій у якому можна лише гадати» [3, 25].

Назва збірки «Палітра почуттів» запрограмована на синтез літературних творів із образотворчим мистецтвом. У «біографічній поемі» (така авторська жанрова дефініція твору) «Моя доля» А. Радзіховський простежив свій життєвий шлях на історичному тлі України:

Коли замислююсь над долею своєю,
То зримо завжди постає
Моєї України віща доля.
Бо я лиш син народу,

Який впродовж віків козацьку честь

Підносив до небес, немов святиню... [11, 31].

Поет зупиняється на знакових фактах ХХ ст. – революційних смерчах, війнах, червоному терорі, таборах сибірських, голодоморах, узагальнюючи – «Тим віком страдним правив сатана». Осмислюючи своє народження в роки загарбання України фашистською Німеччиною, коли до тла була спалена хата в м. Тальне, коли на фронтах захищав Батьківщину батько Павло, військовий командир, і був тяжко поранений, коли «війна забрала чотирьох братів іще малими», автор узагальнює ті події, які для нього стали трагічним досвідом: «А мені судилось // Рости за них, // щоб наше древо роду // І далі коренилось на землі» [11, 32].

В освітніх шляхах А. Радзіховського, який «жадобу знань, як спрагу утоляв», органічно перепліталися різноманітні знання середньої й аграрної школи, образотворчої студії, військових гуртків. Чотири роки служби на Північному флоті, з вічною мерзлотою, страшною «полярною ніччю, морозами і зав'язями, щоденною муштрою, нічними тривогами, “дідівщини” варварською гиддю» були, як вважає автор, водночас і «справжнім гартом душі й тіла». Віддушиною після вахт у матроських клубах було малювання картин і портретів «як мати вчила, як навчав Шаталін», відомий народний художник України.

Наступним життєвим етапом стало навчання в Петербурзькій військовій медичній академії. Саме в колишній столиці Російської імперії майбутній лікар мав змогу познайомитися з безцінними скарбами Ермітажу, Пушкінського музею, «тихими» класами Петербурзької академії мистецтв, «де Брюллов Шевченка // Колись навчав» [11, 34]. Але «клич предків... переміг», і Анатолій Павлович повертається до «златоглавого Києва» для навчання в медичному інституті ім. О. Богомольця, де «пізнавав ургентну хірургію» і «малював запоєм». Відпрацювавши за призначенням «на півночі чернігівських лісів», А. Радзіховський «брав за висотою висоту», захистив кандидатську й докторську дисертації, отримав звання професора, академіка, заслуженого діяча

науки і техніки, Державну премію і багато престижних міжнародних відзнак. Але «щонайвищою висотою» для нього був порятунок «недужих тисячі», стояння «по пів доби, до втоми за столом операційним» і щастя від того, що «жодного з людей не було віддано ... в ті дні дочасно Богу» [11, 35].

Високий талант науковця, практичного провідного хірурга, праця на різних керівних посадах не призвели до зради Мельпомені:

Тож недарма художники, як брата,
 Мене в свою родину прийняли
 І ще й «Заслуженого» дали [11, 36].

Відомо, що поруч по життю йшли митці, народні художники України Віктор Шаталін, Анатолій Базилевич, Микола Стороженко, Олександр Скобліков, Андрій Чебикін, Анатолій Кущ, Петро Печорний, заслужені художники Микола Шелест, Оксана Полтавець-Гуйда та ін.

Йдучи за своєю долею, як підкреслює герой біографічної поеми, він

... мало спав, а працював багато
 І скальпелем, і пензлем, бо за приклад
 були мені да Вінчі, і Буяльський,
 І Пирогов, які анатомічний образ
 Перевели в досягнення мистецтва [11, 36].

Анатолій Радзіховський, учень як видатних своїх попередників, так і сучасників, зокрема «Шалімовим натхненний», «десять літ поклав на малювання оригінальних і типових операцій», – це йдеться про «Атлас операцій на печінці, жовчовивідних протоках, підшлунковій залозі і кишківнику», (видавництво «Медицина» 1979 р.), що був відзначений срібною медаллю Міжнародної книжкової виставки в Лейпцигу. У 2005 р. у співавторстві з О. Шалімовим побачив світ унікальний двотомний «Атлас операцій на органах травлення», а у 2006 р. це видання відзначене першою номінацією «Краща книга року». Продовжуючи традицію своїх славних попередників І. Буяльського, М. Пирогова, В. Войно-Ясенецького, Анатолій

Павлович власноруч створює 4450 ілюстрацій, де розкриває поетапний хід кожної операції.

У біографічній поемі письменник-лікар порушує важливу проблему, що «хороша праця // Подяки заслуговує» [11, 37] й наводить приклад, коли в Російській імперії І. Буяльський, теж з родини козаків, «ще... в старі часи // за Атлас свій з монаршого веління // Отримав п'ять тисяч сріблом, а потому // Дві тисячі земельних десятин // Іще й звання за чином генеральське //» [11, 37]. З болем у серці автор констатує, що йому разом з учителем Шалімовим довелося просити на видання Атласу по високих кабінетах «бодай копійку, а народні слуги, – Лукаві люди, тільки відвертались // Немов були ми злидні-жебраки» [11, 37]. Нотою суму сповнена морально-громадянська сентенція ученого, спрямована до можновладців, які мають усвідомити, «що міць Держави України // Тільки на досягненнях науки, // Неначе на фундаменті стоїть» [11, 37].

Осмишуючи свою козацьку долю, автор зобразив цілу епоху тисяч таких, як він, – «дітей війни, // Зомбованих на працю: ми плуга прем, // Зігнувши спина, – не стогнемо, // До краю, до межі!» [11, 37].

Поруч із постатями найрідніших і найближчих людей у творах письменника – образ геніального його земляка Т.Г. Шевченка:

Як заболить душа, беру «Кобзар»

І вчитуюсь в рядки, сповиті болем... [11, 27].

Шевченківські інтертекстами пронизують творчість А. Радзіховського. Образ Шевченка, його твори належать до «ядерних» прототекстів українського письменства. Л. Скорина пропонує виділити три групи художніх творів, які переадресовують реципієнтів до постаті й творчості Т. Шевченка, а саме: 1) ті, у яких згадане ім'я Кобзаря; 2) ті, у яких фігурують факти з життєпису поета чи супутні реалії; 3) ті, які дублюють назву прототексту, заголовки-цитати або алюзії [13, 387]. До таких груп належать поезії А. Радзіховського «Святая матінка моя», «Доля України», «Батьківська хата», «Моя доля», «До земляка

Тараса» (До 200-річчя з дня народження), «Вулиця – історії музей», «Болить серце», «Сага про диктатора» та ін.

Вірш-звернення «До земляка Тараса» – це своєрідна спроба художньо осмислити й відобразити епізоди з життя свого геніального земляка (дитинство, життя й навчання в Петербурзі, повернення до Києва, створення альманаху «Мальовнича Україна», період заслання). Концептосфера цієї поезії містить у собі порівняння двох Пророків – Ісуса Христа й Шевченка, святих жіночих імен – Марії й Катерини, які «... дали життя обом Пророкам: Марія – сину божому Ісусу, // А Катерина – сину кріпаку» [11, 46]. Цей мотив посилюється при розкритті трагічної віхи в житті видатного письменника – арешт й етапування до Петербурга: «А там – арешт, етап з Дніпра до Петербурга // І присуд: десять літ в солдатському ярмі // Отак і розп'яли його, немов Ісуса, // За те, що любив свій зганьблений народ, // Що зневажав царя і сити царську свиту // І не продав себе за тридцять срібняків» [11, 48]. Потреба в Шевченкові-пророку була й залишається актуальною, адже вона пов'язана з ключовою проблемою ідентичності українського народу. Із цього твору зрозуміло, що для А. Радзіховського Т. Шевченко – це не лише геніальний поет і художник, а й духовний наставник, Пророк, якого «нікому вже не вдасться розп'ясти» [11, 49].

Мистецтво лікарської майстерності, кольору і слова синтезуються у вербальній творчості А. Радзіховського. У поетичних і публіцистичних творах простежуються прямі включення інформації про працю хірурга як основного фаху, про безпосереднє відтворення малярського досвіду, а також використання поетикальних рис живопису, його принципів у літературному тексті (колористика, світло-тінь, екфразис). У поетичній номіносфері автора окреме місце посідають присвяти видатним і відомим ученим, колегам-лікарям, артистам, діячам культури (розділ «Пам'ятне»).

Так, у вірші «Портрет до Ювілею» (Олександру Шалімову – вчителю хірургії та людяності) комбінація словесного й візуального складників, відтворення автобіографічного малярського досвіду підсилює розкриття

власної гордості за написання портрета свого наставника і друга, співавтора знаменитого «Атласу» до його сімдесятилітнього ювілею:

І, як годиться до серйозних дат,
 Я написав наставнику і другу
 Його портрет. Сидить він за столом
 У синьо-білих шапочці й халаті...
 І очі темно-карі – глибина!
 Вони мене теплістю зігрівають.
 Рук золотих чарівна дивина,
 Кого він рятував, це добре знають [11, 58].

Поетично й живописно А. Радзіховський увіковічнив свого Вчителя, учень щасливий з того, що саме ним написаний портрет «каменярам згодився за основу» для гранітного монументу видатному хірургові, який стоїть тепер «у скверіку зеленім серед двору» Шалімовського Інституту. Саме фрагментивказівки на мистецькі й наукові заняття автора, створений ним тип екфразису посилюють розкриття його почуттів глибокої поваги й відданості адресату цього послання. Через наукові й мистецькі інкорпорації оприявнюються естетичні уподобання, світоглядні основи, життєва філософія безпосередньо автора-універсаліста і того, кому цей твір присвячений.

Через розгалужений історико-культурний інтертекст А. Радзіховський шукає універсальне, пов'язане з тілесністю й духовністю. Проїнятий глибокою любов'ю до справжніх науковців, талантів, людей різних галузей культури, літератури, яких народила або прихистила земля України, він співвідносить свою долю, незабутні зустрічі й прощання з ними. Саме такими іменами суголосних душ і співзвучних сердець рясніють його поезії «Пам'яті Дмитра Гнатюка», «Світлій пам'яті Бориса Олійника», «Пам'яті професорів-клініцистів», «До ювілею Вадима», «Реквієм по капітану», «Карма друга Василя» (Василію Тупкалу), «Анатолію Базилевичу», «Корінням вгору (Геніальному Богдану Ступці)», «Споріднені долі» (Владиславу Безрукову), «Гра у футбол» (Анатолію Раханському), «У ніч на Спаса» (Михайлу

Онуфрійчуку), «Русанівські сади» та ін. У кожній своїй присвяті обраним героям письменник акцентує увагу на найприкметніших рисах їх характеру, невмирущому внеску видатних особистостей в історію вітчизняної й світової науки і культури.

Вірш «Анатолію Базилевичу» присвячений художнику, який створив малюнковий авторський міф розуміння унікального явища української літератури і культури – «Енеїди» І.П. Котляревського. Феномен А. Базилевича полягає у новизні рецепції культурного минулого, а саме твору українського письменника, знавця давньогрецьких і римських джерел, який «не просто “перелицював” видатний твір Вергілія, а й відкрив очі здатним мислити на те, що український рід суцільний на білому світі з такого самого давнього давня, як і елліни з їхньою міфологією – найвищим духовним з юності людства та поемами начебто мандрівного сліпця Гомера про вікопомну Троянську війну. “Іліада” й “Одіссея” – взірці, недосяжні для будь-кого зі зрячих» [10, 7]. Відомо, що вихід у світ видань «Енеїди» І.П. Котляревського 1969 р, 1970 р. до двохсотліття класика нової української літератури з малюнками А. Базилевича став видатним синтетичним мистецьким явищем, яке, на превеликий жаль, у такому поєднанні (фраза-міф «Енеїда Базилевича») більше не перевидавалося. Як слушно зазначає В. Нарівська, «А. Базилевич сприйняв і відчув барочний зміст “Енеїди” І. Котляревського, вибудовуючи на її “перелицьованих” засобах, витоки яких сягали козацького бароко, більш характерний для літератури й мистецтва ХХ ст. авторський міф. Присутність античності у формованому міфі особливо відчутна, але не тільки й не стільки в прототипах, витоки яких простежуємо у Вергілія, а в ескізах малюнків “козацьких напівбогів” з обличчями з іменитого оточення художника – письменників, художників, видавничих працівників (це відомий бароковий прийом)» [7, 101]. У малярському творі Базилевича «поєднано “перелицьований” античний погляд на “колоса”, “книжність” повернення до барокових прийомів, ритми українського “козака” в русі авторського міфу, де кожний малюнок був його міфологемою» [7, 103].

А. Радзіховський у своїй присвяті передає одну із зустрічей у знаменитому кафе «Еней» при Спілці письменників України, стіни якого були розписані А. Базилевичем на відповідну тему:

В кафе «Еней» в елітному будинку,
що банківську собою повінчав,
зібрались ми у час перепочинку,
і дух апостольський нас поєднав –
письменників, художників, поетів,
і час летів за келихом вина.
А з стін сяли веселки портретів,
старої «Енеїди» дивина [11, 99].

Свого колегу, Народного художника України Анатолія Базилевича письменник називає «майстром незрівнянним», «великим генієм пензля й олівця», «справжнім чародієм», який зумів передати «козацький дух поеми нездоланний» [11, 99]. Ця поезія є реакцією і болем А. Радзіховського на «вчинення злочину» недолугим керівництвом СПУ, а саме знищення унікального настінного розпису і вітражів за мотивами невмирущого твору. Але сплав духу двох геніальних митців, упевнений автор, «продовжує сміятися всевладно, незнищено крізь віки» [11, 100].

Цікавими є вкраплення в художню тканину поезій афористичних висловів Т. Шевченка («Діла добрих оновляться, діла злих загинуть...» [11, 22]; «Ми просто йшли; У нас нема зерна неправди за собою» [11, 167]; «Борітеся – поборете!» [11, 119]); Б. Олійника («Бо тільки Слово береже в основі // Безсмертя української душі» [11, 70]); незабутніх слів Б. Ступки, коли він був призначений Міністром культури України («От я міністр культури. Та коли б то хтось волю дав, я б назву поміняв // На Міністерство захисту культури» [11, 170]); Л. Горлача («В протистоянні між добром і злом // Добро завжди виходить переможцем» [11, 90]. Поетичні твори сповнені власними афоризмами філософського звучання: «Хто для добра живе, хто думає про те // Щоб вічністю завжди ставали миті» [11, 90]; «Земля ховає тіло у могилу, //

А душу Бог у вічність зносить милу», // І рід людський безсмертний йде в далінь» [11, 91]; «Минуло все. Любов лиш не минає» [11, 101]; «Бо пам'ять – то найкраща з нагород» [11, 120]. Можна виділити найхарактерніші типи спогадів на змістовому рівні живопису, поезій і прози А. Радзіховського: спогад-сум, спогад-радість, спогад-пам'ять, спогад-осаяння, спогад-мрія, спогад-таємниця. Вся багатогранність талантів А. Радзіховського удосконалюється, збагачує духовні скарби рідного народу усвідомленням історичної тяглості з її підйомами й спадами, власної й національної гідності, місця людини в складному й суперечливому світі, милосердя, благородства.

Переконливими є знахідки – неологізми автора, співвіднесені з медичними термінами, для визначення трагічних і кривавих подій ХХ ст. – гулагів, голодоморів, колгоспних жахів («ИС-20=16»):

Гулаг, голодомор, колгоспний жах,
Прокляття сталінізмом
Інфарктувалися в серцях,
Інсультувалося в умах
Пабедой светлой – таборовим каммунізмом [11, 165].

Усі тембри почуттів поєднуються у творчості А. Радзіховського. Цикл «Сподівання майдану» сповнений злободенними роздумами, болями про суспільні реалії, втрачені надії, глибоким осудом «різних казнокрадів», ворогів внутрішніх і зовнішніх, хамократії, знецінення людини. З його творів постає образ патріота, гуманіста, мислителя, в художньо-публіцистичному слові якого звучить любов і повага до нездоланних гордих борців за Правду, які «нам віддали сердець своїх тепло», гостра критика представників влади, зрадників Вітчизни. У творах «Про наболіле», «Історія не вчить», «Сон олігархів», «Рятую націю», «Ми не раби», «Болить серце, болить совість», «Палає Київський Майдан» та ін. автор «оком хірурга вихоплює ті пухлини на живому тілі народу, які потрібно радикально й безкомпромісно вирізати» [8, 291].

Поезії з циклу «Рефлексії» характеризують пошукову активність авторської думки в оцінці різних вимірів суспільного буття, культури, природи. Поет активізує традиційні жанри роздуму, молитви, діалогу, заповіту, саги,

присвяти, аби порушити гострі проблеми уроків історії й історичної пам'яті («41-14. Знаки жаху», «Відлуння душ»), вибору керівників держави («На вістрі скальпеля»); грабіжництва «власних самоїдів», анексії Криму й російсько-української війни на Донбасі, подій Майдану («Варіації», «Дзвонять дзвони», «Комета», «Настане час»); нищівної критики й засудження культу В. Сталіна («Сага про диктатора»); подвигу творців культури («Чому мовчить знедолений поет...»), «Отак і ви, як воїни в бою», «Доля поета», «Думки про поетів»); найвищої цінності – людини, Бога-Творця всього суцього («Палітра почуттів», «Якщо людина ти»); екології, браконьєрства й любові до природи («Трясогузка», «Зрубана сосна», «Боже, не доведи») і збереження скарбів мистецтва («Майстри») тощо.

Вірші зі збірок спонукають читача услід за автором відчутти трагедію сучасних подій в Україні світі, загубленості людини в моральній та духовній розхристаності наслідків кризи гуманізму. Це виразно звучить на рівні узагальнень щодо осмислення власного життєвого досвіду як усвідомленого болю багатьох:

В моїм житті з війни іде війна
Тому не можу й в старості мовчати,
Коли в степах донецьких б'ють гармати,
Мов і моя також у тім вина [11, 38].

Літературно-публіцистична спадщина А. Радзіховського презентує цілеспрямовану позицію сильної особистості, яскравої індивідуальності, яка не боїться жодних труднощів, яка бере на свої плечі ношу й за інших.

Він, як наголошує В. Пепа, «сам в собі вимогливий суддя» [10, 7]:

Коли життя підійде до межі,	Хто до останку бореться за те,
З якої вже не буде вороття,	Аби духовність все перемагали,
До Господа прийди і попроси	Добро і мир твоя країна мала –
Прощення в Нього за своє життя [11, 172].	Оце твоє покликання святе [11, 115].

Його поезія, проза, публіцистика звучать як ствердження добра і виклик злу, з яким він спроможний боротися. Простота творів лікаря-митця наскрізь особистісна, за допомогою великого культурного нашарування він розширює свою епоху на простори історії й сучасності, залишаючись на непорушних позиціях любові до людини, адже, за відомим висловом Рільке, «Любов людини до людини, можливо, найважче з того, що нам призначено, це остання правда, останнє випробування, це труд, без якого всі інші наші труди нічого не варті» [12].

А. Радзіховський, людина феноменальних талантів, від якої, тут можна погодитися з М. Жулинським, віє високою українською шляхетністю, турботою за національні цінності, за рідну мову, за святе поборення зла і в людині, і в суспільстві. І слушно зауважує Б. Олійник, що цей митець «давно вже стоїть на поетичному Майдані, ведучи прицільний вогонь по всіляких недругах України. Вчитайтеся в публіцистичні рядки більшості його віршів – і ви відчуєте в них вогонь Шевченкового слова» [9, 6].

Зміцнюючи здоров'я народу своєю практикою лікаря, красою живописного пензля, А. Радзіховський, як і колись титан мислі, І.Я. Франко, визначивши своє місце в історії України – («Я є мужик, пролог, не епілог» [14,16]), стверджує свій шлях у царині рідного слова:

І я кажу: я кома ще,
До крапки, віряться, далеко,
Бо мрію в слові передать,
Що в душу принесли лелеки... [11, 9].

Він упевнений, що «...всі діла, відбиті в слові, у небеса до Бога відлітають...» [11, 107].

Бібліографія

1. *Бойко В.* І скальпель, і пензель, і перо // Вітчизна. 2004. №1–2. С. 172–176.
2. *Генералюк О.* Універсалізм Шевченка: взаємодія літератури і мистецтва. Київ: Наукова думка, 2008. 544 с.

3. *Кодак М.* Авторська свідомість і класична поетика. Київ: ПЦ «Фоліант», 2006, 936 с.
4. *Кононенко П.* Феноменальний універсалізм життєтворчості Анатолія Радзіховського // Радзіховський А. Палітра почуттів. Поезії. Проза. Київ: Фенікс, 2020. С. 330–428.
5. *Маценка С.* Партитура роману. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 528 с.
6. *Мочернюк Н.* Поза контекстом. Інтермедіальні стратегії літературної творчості українських письменників-художників міжвоєнтя. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2018. 392 с.
7. *Нарівська В.* «Енеїда» Анатолія Базилевича: малюнок міфологізація поеми Івана Котляревського // Слово і час. 2019. №3. С. 92–104.
8. *Нерубайський В.* Рецензія на книгу «Спалах болю» // Радзіховський А. Палітра почуттів. Поезії. Проза. Київ: Фенікс, 2020. С. 286–292.
9. *Олійник Б.* Людина з епохи Ренесансу // Радзіховський А. Палітра почуттів. Поезії. Проза. Київ: Фенікс, 2020, С. 5–6.
10. *Пена В.* Сплеск генної пам'яті // Літературна Україна. №31–32. 22 серпня 2020. С. 7.
11. *Радзіховський А.* Палітра почуттів. Поезії. Проза. Вид. 4-те, доповнене. Київ: Фенікс, 2020. 436 с.
12. *Рільке Р. М.* Письма к молодому поэту. URL: <https://ruwapa.net/book/rajner-rilke-pisma-k-molodomu-poetu/>
13. *Скорина Л.* Гомін і відгомін: дискурс інтертекстуальності в українській літературі 1920-х років. Черкаси: Брама – Україна, 2019. 704 с.
14. *Франко І.* Зібрання творів у 50 томах. Т.2. Київ: Наукова думка, 1976. 543 с.
15. *Ченнини Ч.* Из «Трактата о живописи» // Мастера искусства об искусстве: избранные отрывки из писем, дневников, речей и трактатов: в 4 т. Т. 1. Москва; Ленинград: Гос. изд-во изобразит. искусств, 1937. С. 43–49.

ОПУБЛІКОВАНО В: Турган О.Д. «Вогонь в одежі слова» у творчості А. Радзіховського. *Персоналістика українознавства як світоглядний феномен* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (20–22 травня 2021). Івано-Франківськ, Вид-во ІФНМУ, 2021. С. 337–349.